

A Bakonybéli alapítólevél birtokneveiről*

SZŐKE MELINDA

1. A ma ismert Bakonybéli alapítólevelet a szövegben szereplő évszám ellenére (1037) nem a 11. században, hanem két évszázaddal később, 1230 és 1240 között jegyezték le. A 11. századra visszahamisított oklevélnek nem őrződött meg az eredeti példánya, szövege többszörös átiratban maradt ránk 1330-ból (vö. DHA. 1: 117–118). Ennek megfelelően az oklevelet a következőképpen datálhatjuk: +1037 [1240 k.]/+1246/1330.

A hiteles alapítólevél hiánya ellenére sem kétséges az, hogy valóban István királyhoz köthető a bakonybéli bencés apátság alapítása, erről ugyanis a király nagy legendája a következő szavakkal szól: „Isten e szolgájának [ti. Günther; Sz. M.] intésére alapította meg az istenfelő király a Bélnek nevezett monostort, s gazdagította minden jóval” (KISDI 1999: 291).¹ Első királyunk nyugati minta alapján szervezte meg a királyságát, a nyugati példának köszönhetjük többek között azt is, hogy Szent István egyházi alapításait írásban is rögzítette (vö. SZENTPÉTERY 1930/1995: 34). GYÖRFFY GYÖRGY István király egyházi alapítványainak száma alapján úgy gondolja, hogy legalább 20 oklevelet állíthattak ki a 11. század első harmadában, de ezek közül mindösszesen négynek a szövegét ismerjük többé-kevésbé megváltoztatott formában (1977: 268). A hamis Bakonybéli alapítólevél kapcsán is úgy vélekedik, hogy valószínűleg volt egy hiteles, valóban István király idejéből származó alapítólevele is az apátságnak, de a most ismert hamis szövegnek egyetlen egy részletéről sem bizonyítható, hogy az egykor talán létező hiteles oklevélből származik. A nyugati mintakövetés mellett a hiteles alapítólevél egykori létezését valószínűsíti az is, hogy a Bakonybéli összeírás 11. század végén vagy a 12. század elején keletkezett része, illetve IX. Gergely pápa 1230. évi bullája egyaránt említést tesz István király alapításáról és az alapításkori adományairól (DHA. 1: 117). Bakonybéli össze-

* A publikáció az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport programja keretében jött létre.

¹ Arról is maradt fenn írásos dokumentumunk, hogy az alapításkor István mellett felesége, Gizella is megadományozta az apátságot (vö. ERDÉLYI 1903: 223, GYÖRFFY 1977: 326, DHA. 1: 120).

írás: „Hac ordinatione rex Sacro Beatoque Mauricio ordinavit sanctus Stephanus rex, quam autem et renovavit rex piissimus Ladizlauus rogatu Joseph inclitit patris et eiusdem, qui nunc patrisat eodem in loco” (DHA. 1: 254). DRESKA GÁBOR fordításában: „Ezen rendben rendelte Szent és Boldog Móricnak a király, Szent István király, amit pedig a legkegyesebb László király is megújított a híres atyának Józsefnek, és annak a kérésére, aki most apátoskodik ugyanazon a helyen (2013: 143). Pápai bulla: „Libertates quoque et immunitates a predecessoribus nostris Romanis pontificibus monasterio vestro concessas, nec non libertates et exemptiones secular(i)um exactionum a regibus et principibus vel aliis fidelibus, specialiter a beate memorie rege Stephano rationaliter vobis indultas actoritate (!) apostolica confirmamus [et] presentis scripti privilegio communimus” (SÖRÖS 1903: 279). BAÁN IZSÁK tolmácsolásában: „Azokat az előjogokat és mentességeket pedig, melyeket Róma főpapi székét betöltő elődeink monostorotoknak megadtak, valamint azokat a kiváltságokat és azt a világi terhek alól való mentességet, melyeket királyok, fejedelmek vagy más hívek igazságos módon nektek juttattak — különösen a boldog emlékeztű István király — apostoli tekintélyünkkel megerősítjük és ezen írásban privilegiumként biztosítjuk (2013: 151). A Bakonybéli összeírást elemezve FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ szintén úgy vélekedik, hogy a 13. századi hamisítvány mellett számolnunk kell egy 11. századi hiteles alapítólevéllel is: az összeírás egy részlete kapcsán azt feltételezi ugyanis, hogy azt a hiteles alapítólevélből emelhették át az összeírás szövegébe (1892: 9).

Több jel is arra mutat, hogy az apátság megalapításakor az alapító István király adományait írásban is rögzítették, de nem szabad arról sem megfedkezünk, hogy a 11. században Európa-szerte háttérbe szorult az írásbeliség (vö. pl. SZENTPÉTERY 1930/1995: 35, GOUTH 1936: 6–8, ÉRSZEGI 1986: 22). A nagyobb monostorok alapítása kétséget kizáróan országos jelentőségű esemény volt (vö. SZOVÁK 2001: 42), a szóbeliség uralkodó helyzete azonban az alapítások írásban való rögzítését is negatívan befolyásolta: bizonyos esetekben ugyanis eltekintettek az alapítás tényének rögzítésétől, vagy csupán az adományok egy részére terjedt ki az írásbeli megfogalmazás (FÜGEDI 1991: 39–40). Ha azonban a későbbiekben egy ilyen adomány vita tárgyát képezte, akkor az elmaradt írásos dokumentum hiányát a vita sikeres lezárása érdekében valamilyen módon pótolni kényszerültek. A hiány pótlására rendszerint törvénytelen utat választottak, vagyis hamis oklevelet állítottak ki, vagy a meglévő oklevél szövegét egészítették ki azokkal a kiváltságokkal, amelyek eredetileg nem kerültek bele az oklevélbe. Ilyenkor azonban „a legtöbb esetben a valóságban is fennálló birtokviszonyokat rögzítették a hamisítók, vagyis kárt nem okoztak másoknak, adataik pedig bizonyos megszorítással felhasználhatók a történeti rekonstrukció érdekében” (SZOVÁK 2001: 37). A Bakonybéli oklevél esetében is előfordulhatott

például az, hogy az eredetileg kiállított alapítólevél a későbbiekben nem volt alkalmas jogbiztosító eszköz, mert például István király adományait nem tartalmazta maradéktalanul, és ezért két évszázaddal később a hiányzó jogi biztosítékok pótlásának szándékával egy hamis okmányt állítottak ki (vö. SZOVÁK 2001: 38).

GYÖRFFY GYÖRGY a hamis alapítólevélben szereplő négy Győr megyei település (Árpás, Kajár, Nyúl és Ponyvád) adatait összegyűjtve minden alkalommal megállapítja, hogy a hamis alapítólevél ellenére is bizonyos az, hogy ezek az adományok István királytól származnak (vö. Gy. 2: 578, 603, 613, 620). GYÖRFFY mellett HORVÁTH MIHÁLY is úgy vélekedik, hogy az oklevél hamisága, István király kora után való lejegyzése nem vonja kétségbe a hamis okmányban István adományaként feltüntetett javak valódiságát (1878: 190). Az alapítólevél hegyszevei kapcsán pedig KISS LAJOS jut hasonló eredményre, az alapítólevélről ugyanis „hamis, ám bizonyosan Szent István korabeli tényeket tartalmazó” oklevélként szól (1997: 157). A 13. században hamisított oklevél helynévvel megjelölt adományainak 11. századi adományként való értelmezését az is megtámogathatja, hogy az oklevél elsősorban nem a benne szereplő efféle adományok miatt vált gyanússá a 19. századi kutatók számára, hanem leginkább a bevezető és befejező részeknek az egykorú oklevelektől elütő formulái, az oklevélben felváltva jelentkező, a királyi és a pápai oklevelekből kölcsönzött kifejezések, az oklevél stílárius jegyei keltettek gyanút az oklevél szövegével foglalkozó kutatókban (HORVÁTH M. 1878: 206, KARÁCSONYI 1891: 138–143, ERDÉLYI 1903: 224–233, vö. SZŐKE 2016: 50).

Az elmondottak alapján az alapítólevélben három nyelvi síkot tételezhetünk fel. A legkorábbi réteg a bakonybéli apátság alapításának az idejéből, a 11. századból származhat. Az alapítás lehetséges idejeként az 1018-as év, valamint az 1020 körüli időpont mellett az 1030-as évek is feltűnnek az apátsággal, illetve az okleveleivel foglalkozó munkákban (SÖRÖS 1903: 13, KOSZTA 1988: 197, BÁNHEGYI 2000: 122, HERVAY 2001: 479). A hamisítványban az oklevél kiállításának időpontjaként szereplő 1037-es év a 997 és 1203 közötti időszakra vonatkozó feljegyzéseket tartalmazó, egyetlen ránk maradt magyarországi évkönyvből, a Pozsonyi Évkönyvből származik, bár abban a pécsváradi monostor alapítását kötik ehhez az évhez (DHA. 1: 117, vö. KRISTÓ 1994: 556). Nyelvtörténeti szempontból e korszakra vonatkozóan néhány évtizednyi eltérés nem tekinthető lényeges időbeli különbségnek. Praktikus okokból tehát elfogadjuk a ránk maradt formában feltüntetett 1037. évet a hiteles oklevél kiállításának időpontjaként. A második kronológiai réteg a hamis oklevél megírásának az idejére, azaz a 13. század első felére, az 1230-as és 1240-es évekre tehető. A harmadik réteg pedig a hamis oklevelet átíró 1330. évi oklevél koráról tanúskodhat. Az első átírat, az 1246. évi hamis oklevél keletkezése is nyomot hagy-

hatott ugyan az alapítólevélen, minthogy azonban ennek az oklevélnek a lejegy-zése időben közel esik a hamis oklevél megírásához, nem szükséges egy negye-dik nyelvi–kronológiai síkot is feltételeznünk az alapítólevélben.

2. A latin betűs írásbeliségünk korai időszakának forrásadottságaihoz iga-zodva az utóbbi években a nem hiteles, illetve a nem eredeti formában fenn-maradt, azaz összefoglaló fogalommal a *bizonytalan kronológiai státuszú* ok-leveleket is próbálják a nyelvészek bevonni a nyelvtörténeti kutatásokba. Ez az elnevezés nem azonos tehát a diplomatikában használt *gyanús* vagy *kétes hitelű oklevél* terminussal, ott ugyanis azokra az oklevelekre használják ezeket a meg-nevezéseket, amelyek külső megjelenési formájával kapcsolatban vagy egyes részeinek tartalmát illetően kételyek támadtak, de a hamisítás egyértelműen nem bizonyítható (SOLYMOSI 2001: 157, SZŐKE 2015: 16).

A Szent István királyhoz köthető oklevelek fontos helyet foglalnak el a nyelvészeti szempontból bizonytalan státuszú oklevelek között. Ezek a források ugyanis a datálásukat tekintve a magyar írásbeliség korai történetében is a leg-korábbiaknak számítanak. A nyelvemlékkutatásban az utóbbi évtizedekben elő-térbe került interdiszciplináris nézőpont tovább szélesítése szempontjából is hasznos lehet más oldalról az, ha ezeket a forrásokat — amelyekre egyébként a történettudomány is hangsúlyosan támaszkodik — a nyelvtudomány is értékeli.

Első királyunktól másolatban tíz (1 görög és 9 latin nyelvű) egyházi tárgyú oklevelet ismerünk. A fennmaradt 10 oklevél közül — a kutatás jelenlegi állása szerint — vitathatatlanul hitelesnek csak a görög nyelvű Veszprémvölgyi ado-mánylevelet tarthatjuk (DHA. 1: 81–85). A kilenc latin nyelvű oklevél közül három az eredeti példányok interpolált (azaz utólagos betoldásokkal kiegészít-tett) változata. A további hat (köztük a Bakonybéli oklevél; DHA. 1: 113–119) pedig századokkal későbbi hamisítvány (vö. HÓMAN 1927: 444, SZENTPÉTERY 1930/1995: 36, KRISTÓ 1986: 61, 1999: 60–61, SZEGFŰ 1988: 215, SOLYMOSI 1993: 7–8, 2006a: 193–195, 2006b: 171, THOROCZKAY 2009).

A Bakonybéli alapítólevél nyelvészeti elemzésekor a fő hangsúlyt annak a kérdésnek a megválaszolására kívánom helyezni, hogy a nyelvtörténeti kutatás számot tarthat-e forrásként erre a nyelvemlékre és általában a 11. századra ha-misított oklevelekre, és ha igen, akkor milyen mértékben tartalmaznak ezek az iratok a hamisított korra és a hamisítás korára jellemző jegyeket. Ehhez azonban új módszertani elveket is meg kell határoznunk. A bizonytalan státuszú forrása-ink ugyanis nyilvánvalóan nem elemezhetők ugyanolyan módszertani meggon-dolások alapján, mint a hiteles és eredeti oklevelek. Az is kétségtelen ugyanak-kor, hogy a bizonytalan státuszú okleveleket nem elég csupán a biztosaktól elválasztani, az oklevelek bizonytalan státusza ugyanis igen eltérő természetű lehet. Ennek alátámasztására elég, ha csupán azt említjük meg, hogy amíg az átíratok teljes szövegüket tekintve egy eredeti oklevél nyomán készültek, addig

a teljes szövegükben hamis oklevelek esetében — noha a megírásukhoz feltételezhetően szintén használtak fel korábban hitelesített oklevel(ek)et (vö. SZENTPÉTERY 1930/1995: 253) — a hamis oklevél és a forrásai között érthető okokból nem olyan „szövegű” a kapcsolat, mint az eredeti oklevél és az átirata között.

Korábban úgy gondolták, hogy a hamis oklevelek legfőképpen azért megbízhatatlan források a nyelvészeti kutatások számára, mert a kiállítóik a hamisítandó kor oklevelei alapján nagyon sok archaikus alakot jegyeztek le (KNEZSA 1928–1929: 190, JAKUBOVICH–PAIS 1929: XXV). Az oklevélírók ezen eljárás módja miatt a hamis oklevelek egyes adatait körültekintő vizsgálatok nélkül valóban nem köthetjük sem a hamisítás korához, sem a hamisított korhoz. Én magam azonban úgy gondolom, hogy a hamisított korból származó oklevelek mintaként való követését nem a hamis oklevelek nyelvtörténeti forrásként való felhasználhatóságának a gátjaként, hanem a hasznosításukat elősegítő tulajdonságaként értékelhetjük. Amennyiben ugyanis azonosítani tudjuk a hamis oklevélhez forrásként felhasznált okleveleket, és ezek a források nyelvtörténeti szempontból megbízhatóak, úgy a mindkét oklevélben szereplő nyelvi elemek összevetése révén sikeresen elhatárolhatjuk egymástól a különböző nyelvi síkokhoz tartozó elemeket.

3. A Bakonybéli alapítólevél megfogalmazásához több oklevelet és legendát is felhasználtak. Az oklevél öt forrása (1. az interpolált Pannonhalmi alapítólevél, 2. az 1086. évi Bakonybéli összeírás első és harmadik toldaléka, 3. IX. Gergely pápa 1230. évi bullája, 4. Szent Zoerard és Benedek 11. századi legendája és 5. Szent István király nagyobb legendája) közül nyelvészeti szempontból kétségtelenül a Bakonybéli összeírás a legfontosabb (DHA. 1: 117). Az alapítólevél magyar nyelvű helyneveinek egy jó része ugyanis az összeírásban is feltűnik. Az összeírás mellett még egy forrásból, Szent István király nagyobb legendájából került be egy név az alapítólevélbe: *Velence* neve *Venecia* formában (DHA. 1: 118). Emellett az összeírásban is szereplő Koppány birtokot, valamint a Bakonyt az alapítólevéllel megegyező formában IX. Gergely pápa bullájában is említik: *Cuppan*, *Bocon* (SÖRÖS 1903: 278–279).

Az alapítólevél 34 szóránya közül 22 név áll kapcsolatban az összeírással. A hamis alapítólevelet önmagában vizsgálva a nevek nyelvtörténeti elemzése előtt azt a problémakört is érintenünk kellene, hogy mikorra datálhatjuk a névvel jelölt helyek létrejöttét, ugyanis csak ennek a kérdésnek a tisztázása után beszélhetnénk nyelvi szempontból a lejegyzett névalakok kronológiai jellemzőiről. A hamis alapítólevelet és a bakonybéli apátság javait (köztük az alapító István királytól származó adományokat) összeíró oklevél szövegét egymás mellé helyezve azonban lehetőségünk nyílik arra, hogy meghatározzuk a hamis alapítólevél azon helyneveinek a körét, amelyek valóban léteztek már a

hamisított korban, és feltételezhetően szerepeltek a 11. századi hiteles oklevélben is.

A hamis alapítólevél István király adományaként nyolc birtokot említ meg: „villarum autem vel prediorum nomina sunt hec, que Sancto Mauricio contuli: *Cuppan, Pannauad, Arpas, Mogos, Quiar, Nuul, Ocol, Poloznuk*” (DHA. 1: 118). Ezek a birtoknevek az összeírásnak a 11. század végén keletkezett főszövegében tűnnek fel. Az összeírás főszövegének ma ismert változata GYÖRFFY GYÖRGY feltételezése szerint nem az 1086-ban kiállított eredeti példány, hanem annak hamisított vagy az eredetivel egykorú másolata, amely 1086 után, de még Kálmán király uralkodása előtt íródhatott (DHA. 1: 250). Az összeírásnak ez a részlete 30 birtokot nevez meg. A nyolc alapítólevélbeli név közül részletes leírását adja a Veszprém megyei Koppánynak (*Cupan*, DHA. 1: 250), a Győr megyei Kajárnak (*Quiar*, DHA. 1: 251), Ponyvádnak (*Panauuadi*, DHA. 1: 251) és Árpásnak (*Arpas*, DHA. 1: 251). Néhány szóval írja körül a Veszprém megyei Akol (*Ocol*, DHA. 1: 252) települést, a Vas megyei Magas (*Mogos*, DHA. 1: 252), a Győr megyei Nyúl (*Nulu*, DHA. 1: 253) és a Zala megyei Páloznak (*Ploznic*, DHA. 1: 253) pedig felsorolásban szerepel.

GYÖRFFY GYÖRGY az összeírásnak két szöveghelyét is megnevezi a hamis alapítólevél lehetséges forrásai között (az első és harmadik toldalékot), de a birtokösszeíró oklevél főszövegét nem tartja annak (DHA. 1: 117). Az oklevélnek ez az első része valóban nem tesz említést a Szent István-i alapításról, és nagyobb szövegegység sem került át innen az alapítólevél szövegébe. Az apátság birtokain túl a szolgálónépeit is felsoroló szövegegységnek a hatása az alapítólevélben felsorolt birtokok neveinek a lejegyzésében ugyanakkor egyértelműen megmutatkozik, sőt az apátság korai birtokállománya is megismerhető e szövegrész alapján (GYÖRFFY 1977: 326). Az alapítólevél és az összeírás szövege közötti összefüggést vizsgálva azt a lehetőséget sem zárhatjuk ki ugyanakkor, hogy ezeknek az okmányoknak a helynevei egyazon forrásra, a vélhetően létezett hiteles alapítólevélre vezethetők vissza.

A nyolc birtok nevének az összeírás 11. században íródott főszövegében való szereplése kétségtelenné teszi azt, hogy a 13. században hamisított alapítólevélben megnevezett területek már a 11. század első felében, az alapításkor is névvel bíró helyek voltak. Hasonló ez a helyzet ahhoz, mint ha egy interpolált oklevél utólag kibővített szövegrészében olyan helynevekkel találkozunk, amelyek az oklevél hiteles részében is feltűnnek. Ebben az esetben is biztosak lehetünk ugyanis abban, hogy a nevek az eredeti oklevél lejegyzésekor már léteztek. Ebből persze még nem következik automatikusan az, hogy ezek az interpolált névadatok az eredeti oklevél korának nyelvi jellegzetességeit viselik magukon (erről lásd bővebben SZŐKE 2015: 67). A hamis alapítólevél nyolc birtokneve helynévtörténeti szempontból tehát vélhetően az alapítás korához tartozik, de az

oklevél keletkezési és fennmaradási körülményeiből adódóan akár az is előfordulhat, hogy a nyelvtörténeti tulajdonságaik alapján a második vagy a harmadik kronológiai síkhoz kell sorolnunk őket.

4. A birtokneveknek a fele (*Quiar, Ocol, Arpas, Mogos*) ugyanabban az alakban tűnik fel a két oklevélben: az összeírásban és az alapítólevélben. Az összeírás érintett részének 11. század végi keletkezése alapján az alapítólevél említett négy helynevet nyelvtörténeti szempontból szintén a 11. századra datálhatjuk. Az összeírás (és közte a birtoknevek szempontjából érintett első rész) keletkezési időpontja tekintetében sokáig nem volt egységes álláspont a kutatók körében (vö. PELCZÉDER 2015, 2017), ezért a későbbiekben ezeket a neveket is célszerű lesz részletes vizsgálatnak alávetni. A nyelvészeti vizsgálat fontos adalékot nyújthat az oklevélrész keletkezési idejének meghatározásához, illetőleg egy efféle elemzés talán arra is fényt deríthet, hogy vannak-e olyan fogódzóink, amelyek alapján e nevek nyelvtörténeti jellegzetességeit a 11. századon belül pontosabban is időhöz tudjuk kötni.

Az alapítólevél további négy birtokneve eltérő alakban szerepel az alapítólevélben és az összeírásban. Alapítólevél: *Nuul, Pannauad, Cuppan, Poloznuk* (DHA. 1: 118); összeírás: *Nulu, Panauadi, Cupan, Ploznic* (DHA. 1: 250, 251, 253). A továbbiakban e nevek kapcsán vizsgálom meg azt, hogy a névadatok időhöz kötését, a nyelvtörténeti forrásértékük meghatározását hogyan segítheti a helyesírás- és a hangtörténet ismeretanyagának figyelembevétele, mik azok a körülmények, amik feltárásában megnyugtatóan támaszkodhatunk e tudományterületekre, és mik azok, amelyeknél viszont nehézségekkel kell számolnunk. A korábban mondottaknak megfelelően az alapítólevélnek az összeírásban is szereplő neveire úgy tekintek, hogy azok már a 11. század első harmadában is léteztek. A továbbiakban arra a kérdésre próbálok meg tehát választ adni, hogy nyelvi jellegzetességeik alapján a 11., a 13. vagy a 14. századi kronológiai rétegbe sorolhatók-e be nagyobb valószínűséggel ezek a helynevek.

Előzetesen azonban érdemes még egy dologra utalnunk. A nyelvészeti szempontból bizonytalan kronológiai státuszú oklevelek nyelvtörténeti forrásértéke kapcsán az az általános felfogás, hogy ezek a források csak nagyon korlátozott mértékben alkalmasak arra, hogy névanyaguk alapján hang- és helyesírás-történeti kérdéseket megválaszoljunk. Szórványemlékeink részben e nézet miatt szorultak háttérbe oly hosszú ideig a nyelvészeti kutatásokban (vö. HOFFMANN 2007: 16, 2010: 77). Én magam is egyetértek azzal a véleménnyel, hogy ezek a források ugyanolyan módszertani eszközökkel, mint amilyenekkel az eredeti formájukban megőrződött hiteles oklevelek vizsgálhatók, nem elemezhetők: ehhez más eljárást kell követnünk. A másolatban fennmaradt vagy koholt módon kiállított oklevelek névadatainak nyelvi szempontok szerinti kronológiai sajátosságainak a meghatározásakor ugyanakkor véleményem szerint nem szabad

teljes mértékben elzárkózni a helyesírás-történeti és hangtörténeti jellemzőik mérlegelésétől sem. A teljes szövegükben hamis oklevelek esetében pedig a nyelvészeti vizsgálatához az szolgáltatja a kiindulópontot, ha a vizsgált oklevelet a gyanítható forrásával egybevetjük.

Korai helyesírás-történeti munkájában KNEI ZSA ISTVÁN is úgy vélte, hogy a bizonytalan kronológiai státuszú okleveleket nem rekeszthetjük ki teljes mértékben a feldolgozásból, noha a hamis oklevelek és az átiratok adatait nagyon nehéz időhöz kötni. A magyar helyesírás a tatárjárásig című tanulmányához a szerző a hiteles és az eredetiben fennmaradt oklevelek névanyaga mellett néhány hamis oklevél, illetőleg a feldolgozás záró időpontjáig, azaz 1240-ig átirított oklevelek szövevényanyagát is felhasználta (1928–1929). Amíg ebben a munkájában jól elkülönülnek a biztosnak számító adatok a bizonytalanoktól (az általa hamisnak tartott oklevelek mellett * szerepel, a [ ] pedig az átirított oklevelekre hívja fel a figyelmet), addig a bő két évtized múlva, a század közepén megjelent összefoglaló helyesírás-történeti munkájában ez már nem figyelhető meg. A 11. századot felölelő első helyesírás-történeti korszak jellegzetességeit pusztán a korszakhoz tartozó néhány hiteles oklevél alapján tárja fel, és egy lábjegyzetben megjegyzi, hogy például az interpolált okleveleket és az átiratokat nem vonhatjuk be a vizsgálatba (1952: 14). Ezt követően azonban a 12. század elejétől a tatárjárásig tartó második korszak sajátosságainak a feltárásában a másolatban ismert Dömösi adománylevél (1138/1329) a szerző egyik fontos forrása (1952: 18, 21). Ezzel kapcsolatban egy fontos következményekkel járó módszertani hibára kell rámutatnunk. SZABÓ DÉNES a Dömösi adománylevél helyesírásával foglalkozva megállapítja, hogy az „átíró híven, betűről-betűre másolta le az előtte fekvő eredetét, saját kora helyesírása szerint alig néhány nevet írt át” (1937: 109). Az eredeti oklevél szigorú átmásolása vélhetően azzal magyarázható, hogy „az átíró a közel kétszáz éves nevekben nem igen ismerte fel a saját korabelieket, és így az átirított oklevél szövegét túlnyomórészt híven másolta” (SZABÓ D. 1936: 54). Ezeket a következtetéseket SZABÓ DÉNES részben KNEI ZSA ISTVÁN A magyar helyesírás a tatárjárásig című műve alapján vonja le (vö. SZABÓ D. 1937: 99), de amint azt fentebb jeleztem, az eredeti hiteles oklevelek mellett e munkájában KNEI ZSA az átiratok adatait is figyelembe veszi. Ráadásul a század közepén megjelenő munkájában KNEI ZSA ISTVÁN vélhetően éppen SZABÓ DÉNES idézett megállapításai alapján veszi fel a Dömösi oklevelet a 12. század fontos forrásai közé annak ellenére, hogy azt csak 14. századi formájában ismerjük. A körkörös érvelés tipikus esetét láthatjuk itt megjelenni.

4.1. A négy elemzett név hangjelölését vizsgálva az alapítólevél és az összeírás névalakjai között csupán egy pusztán helyesírási természetű különbséget találunk. A Zala megyei Paloznak település nevében a *k* hang eltérő módon van jelölve a két oklevélben (összeírás: *Ploznic*, alapítólevél: *Poloznuk*; DHA. 1:

253, 118). KNEI ZSA ISTVÁN azt mondja, hogy a 11. század végétől egyre nagyobb számban alkalmazott *k* hangértékben álló *c* betű a 13. század elejétől ritkulni kezd, és a 11. század elejéhez hasonlóan ekkortól újra a *k* lesz a leggyakoribb jelölésmód (1952: 20, 36). KNEI ZSÁNAK ez a megállapítása jól illeszkedik ugyan az összeírás itt elemzett részének 11. század végi keletkezéséhez, és a *k* hang megváltozott jelölése szinte kínálja magát annak a megállapításához, hogy az alapítólevél névformája a hamisítás korához köthető. Ebben a kérdésben azonban nagyobb fokú óvatosság szükséges.

Nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a szórványemlékeink keletkezési idejében a magyar írásbeliség még nem rendelkezett kiforrott helyesírással.² Voltak ugyan bizonyos szabályok, amelyekhez az oklevélírók igazodtak a hangok lejegyzésekor, de ezek „inkább nem eléggé megállapodott szokások, nagy általánosságban követett jelölésmódok, amelyek azonban sohasem lettek kizárólagosakká” (KNEI ZSA 1928: 189). Egy-egy nyelvemlék írásában legtöbbször ugyanakkor felfedezhetünk bizonyos tendenciákat, irányelveket, még akkor is, ha tulajdonképpen „nincs egyetlen-egy emlékünkhöz sem, amelynek minden hangra kiterjedő következetes és egységes jelölésmódja volna” (KNEI ZSA 1928: 189).

Ez a következetlenség (vagy inkább nem következetes eljárás) különösen igaz az itt elemzett *k* hang jelölésmódjára. Az összeírás (11. század második fele), illetve a hamis alapítólevél (13. század első fele) keletkezési idejéhez közel álló 1055-ös Tihanyi alapítólevél, illetőleg az 1211. évi Tihanyi összeírás szórványait ebből a szempontból megvizsgálva azt látjuk, hogy a hiteles és eredeti formájában fennmaradt oklevelek lejegyzői is több betűt használtak a *k* hang lejegyzésére akár ugyanabban a lexémában is: 1055: *zilu kut, Ohut cutarea* (DHA. 1: 150), 1211: *Bocon, Feket Hereh* (KOVÁCS É. 2015: 24, 27). Ráadásul a Tihanyi alapítólevélben a *k* (BÁRCZI 1944: 325, 1951: 125), a Tihanyi összeírás helyneveiben pedig a *c* van többségben (vö. KOVÁCS É. 2015: 57). A *k* hang jelölésében megmutatkozó különbséget tehát nem tudjuk egyértelműen időhöz kötni. Az itt elemzett négy szórvány között is van még egy név, amelyben nem a *k*, hanem a *c* tűnik fel ebben a szerepben: *Cuppan*.

Nem könnyíti meg a kutatók dolgát az sem, hogy a magyar helyesírás történetét feldolgozó, máig alpműnek számító monográfia több mint egy fél évszázaddal ezelőtt íródott (KNEI ZSA 1952), ezért annak eredményeire csak bizonyos fokú fenntartással alapozhatunk. Ma már sokkal jobbak ugyanis a forrásadottságok, jóval gazdagabb (és a kritikai forráskiadások révén jóval megbízhatóbb) nyelvi anyagra támaszkodhatunk, mint tehette azt jól félszáz évvel ezelőtt KNEI ZSA ISTVÁN.

² Legutóbb KENYHERCZ RÓBERT helyezte nagy hangsúlyt a nyelvemlékeink helyesírási és hangjelölési esetlegességeinek a bemutatására (2016: 10–13).

4.2. A kronológiai rétegek ügyét tárgyalva az interpolált Garamszentbenedeki alapítólevél elemzésekor azt állapíthattam meg, hogy a „véghangzó eltűnése” problémaköre a magyar nyelvű szórványok kronológiai minősítésében előkelő helyet foglal el” (SZŐKE 2015: 60). A 13. század végéről származó kiegészítéseket tartalmazó 11. századi oklevél véghangzós neveinek nagy részét az eredeti oklevél korához köthetjük, hiszen a változás (a tövégi magánhangzók eltűnése) a 13. század közepéig nagyjából befejeződött (vö. BÁRCZI 1958: 18–24, valamint E. ABAFFY 2005: 321–323),³ noha arra is tekintettel kell lennünk, hogy az utólagos kiegészítésekben szereplő helyneveket a hamisítás elfedése érdekében a hamisítás koránál archaikusabb alakban is lejegyezheték az oklevélírók (vö. SZŐKE 2015: 37, 71–72). A véghangzóknak az ősmagyar korban meginduló eltűnése már a 11. század közepén olyannyira előrehaladott állapotban volt, hogy a helyesírás archaikus, konzervatív volta ellenére a magyar nyelvű elemek jelentős része már tövégi magánhangzó nélkül látható a szórványemlékeinkben. Elég csupán a Tihanyi alapítólevélre utalnunk, ahol a szavak többsége már véghangzó nélküli változatot mutat, de az is megfigyelhető, hogy ugyanazon szónak mindkét variánsa használatos párhuzamosan, jelezve az ingadozó használatukat; vö. *hodu utu*, de *Ohut* (DHA. 1: 150). Mindebből pedig az itt tárgyalt kérdés szempontjából az is következik, hogy a véghangzó nélküli neveket pusztán hangtörténeti jegyeik alapján nem köthetjük a 13. századhoz, azok már a 11. században is léteztek (vö. SZŐKE 2015: 40–41, 60).

A négy név közül kettő tövégi magánhangzóval szerepel az összeírásban és a nélkül az alapítólevélben (alapítólevél: *Nuul, Pannauad*, DHA. 1: 118; összeírás: *Nulu, Panauuadi*,⁴ DHA. 1: 251, 253). A 11. századi véghangzós nevek mellett az alapítólevél véghangzó nélküli névformáinak lejegyzési módja tehát ugyancsak származhat a 11. századból, de az is lehetséges, hogy a véghangzó nélküli formákban a hamisító vagy a hamis oklevelet átíró korának hangtörténeti jellegzetességeit láthatjuk megjeleníteni. Nyúl település további korai adatai már valamelyest biztosabb információkkal szolgálnak: a település adatsorából ugyanis kiderül, hogy a változás a 13. század elejére már biztosan megtörtént a névben, hiszen ebben a században már egyszer sem jegyezték le azt véghangzóval: pl. [1237–1240]: *Nul* (Gy. 2: 613).

4.3. A Paloznak névről korábban, a szóvégi *k* hang jelölése kapcsán már szóltam. A név helyesírásának elemzése nem mutatta meg számunkra egyértel-

³ A legutóbbi időkben okleveles adatok alapján felvetődött annak a lehetősége is, hogy a nyelvterület egyes részein esetleg még a 14. század első felében is meglehettek ezek a hangzók (KATONA CSILLA előadása alapján).

⁴ A Győr megyei Ponyvád településnév személynévi eredetű (FNESz.), s a Bakonybéli összeírásban a településnév mellett a személynévi használatra is találunk adatot (*Panauadi*, DHA. 1: 253). A településnek további adatait nem ismerjük a korszakból.

műen, hogy a névforma nyelvtörténeti jegyei alapján a hamis alapítólevél melyik kronológiai rétegéhez tartozik. Annak érdekében, hogy e tekintetben esetleg tisztábban láthassunk, a továbbiakban a *Ploznic*, *Poloznuk* alakok között meglévő hangtörténeti különbségeket vesszük sorra. Az alapítólevélben a szó eleji mássalhangzó-torlódás feloldódott egy bontóhang betoldásával, és palatális magánhangzó (*i*) helyett (talán hangrendi kiegyenlítődés folytán) veláris (*u*) szerepel, amely a későbbiekben nyíltabbá vált. A település számtalan adata (ezeket lásd MELICH 1931: 151–152) között az összeírásbeli az egyedüli, amely a szó elején két mássalhangzó kapcsolatát mutatja: a 11. század végén, Guden herceg oklevelében (1079) például *Poloznic* formában tűnik fel (DHA. 1: 225). A névforma kronológiájának megállapítását tovább nehezíti az is, hogy a név végső eredete — feltéve, ha helyes a névfejtés — nem ad magyarázatot a mássalhangzó-torlódás meglétére. A helynév a szláv eredetű magyar *Poloznik* személynévből származtatható, de sem a magyar személynév közvetlen szláv személynévi előzményében, sem a szláv személynév köznévi előzményében (**polazьnikъ*) nem találunk mássalhangzó-torlódást a szó elején (MELICH 1931: 153). A fentiek alapján tehát nem nyilváníthatunk megalapozottan véleményt arról, hogy a *Poloznuk* formában lejegyzett alak az oklevél mely kronológiai rétegéhez tartozik: a helyesírási és a hangtörténeti jellemzők ugyanis bármelyiket megengedik.

4.4. A Veszprém megyei Koppány nevének két oklevélbeli lejegyzése a szó belseji mássalhangzó jelölésében tér el egymástól (összeírás: *Cupan*,⁵ alapítólevél: *Cuppan*, DHA. 1: 250, 118). A Koppány helynevek személynévből keletkeztek. A magyar személynévnek az előzménye feltehetően az ótörök *Qapan* személynév vagy a *Qapayan* személynév és méltóságnév lehetett (vö. FNESz.).⁶ Az alapítólevél és az összeírás névformái közötti különbség tehát részint hangtörténeti (intervokalikus helyzetben lévő mássalhangzó-nyúlás), részint hangjelölési természetű (hosszú mássalhangzók jelölése). Minthogy sem a hangváltozás, sem a hangjelölési sajátosság időkeretét nem tudjuk meghatározni, így a *Cuppan* névforma kronológiája kapcsán csak arra támaszkodhatunk, hogy a hamis alapítólevél megírásához forrásként használt 1230. évi pápai bullában az alapítólevéllel megegyező formában tűnik fel Koppány település neve. Ez pedig annyit jelent, hogy a 13. században az alapítólevélben megjelenő névforma volt tehát használatos. Ebből a névformából és a sajátosságaiból ennyi az, amit megnyugtatóan megállapíthatunk.

⁵ A szolgálónépek felsorolásakor további két alkalommal is szerepel ez a helynév az összeírásban (*Cupan*, DHA. 1: 253), illetőleg az oklevélnek szintén ebben a részében egy alkalommal személynévként is feltűnik (*Cupon*, DHA. 1: 253).

⁶ Vö. csagatáj *qopan* 'nagy, győzelmes, erős, magas' (FNESz.).

5. A négy birtoknév helyesírás- és hangtörténeti elemzése alapján úgy tűnik, hogy ezek a vizsgálati szempontok önmagukban többnyire nem lehetnek elég-ségesek ahhoz, hogy a hamis oklevélben szereplő helyneveket nyelvtörténeti szempontból kronológiai rétegekhez kössük, még akkor sem, ha segítségükkel olykor egyik vagy másik időszakot nagyobb valószínűséggel is vehetjük számításba. A Bakonybéli oklevél esetében nem csak az okoz problémát, hogy a 11. század helyett csak a 13. században jegyezték le az oklevelet, az oklevél kutatóját további nehézségek elé állítja az a körülmény is, hogy a hamis oklevelet is csak 14. századi átiratából ismerjük. Az is lehetséges tehát, hogy a birtoknevek kétféle megjelenési formája (az tudniillik, hogy a nevek fele ugyanolyan formában szerepel, mint az összeírásban, a nevek másik része pedig megváltozott alakban tűnik fel az alapítólevélben) az átírás, azaz a harmadik kronológiai réteg (14. század) lenyomataként értékelhető. Ennek felderítésére azonban véleményem szerint még kevésbé lehet esélyünk.

Zárásként fontos még egyszer hangsúlyozni, hogy az oklevél kiállítási és fennmaradási körülményei miatt az alapítólevél helyneveinek kronológiai rétegekbe sorolásakor elsőként azt kell mérlegelnünk, hogy az alapítás korában már valóban használatban volt-e a név, vagy a 11. században még nem létező, de a hamisításkor/az oklevél átírásakor már használatos nevet jegyezték-e le az alapítólevélben. Ennek a kérdésnek a megnyugtató tisztázása után kísérhetjük meg nyelvtörténeti tulajdonságaik alapján kronológiai rétegekbe sorolni az oklevél szórványait. A hamis oklevelek helyneveinek e két szempont szerinti osztályozása például lehetővé teszi azt, hogy a hamisítás elfedése érdekében lejegyzett archaikus alakokat felismerjük, és a 11. század forrásai közül kizárjuk.

Irodalom

- E. ABAFFY ERZSÉBET 2005. Hangtörténet. Az ómagyar kor. In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk., *Magyar nyelvtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó. 301–351.
- BAÁN IZSÁK 2013. IX. Gergely pápa oklevele. In: VÁSÁRHELYI ANZELM szerk., *Isten házában, közösségében: bencés monostor ezer éve Bakonybélben*. Bakonybél, Szent Maurícius Monostor. 147–152.
- BÁNHEGYI B. MIKSA 2000. A bencés monostorok szerepe Szent István államában. In: KREDICS LÁSZLÓ szerk., *Válaszúton. Pogányság — kereszténység. Kelet — Nyugat. Konferencia a X–XI. század kérdéseiről*. Veszprém, Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága 121–127.
- BÁRCZI GÉZA 1944. A tihanyi alapítólevél hangjelölése. *Magyar Nyelv* 40: 313–330.
- BÁRCZI GÉZA 1951. A tihanyi apátság alapítólevele mint nyelvi emlék. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BÁRCZI GÉZA 1958. *Magyar hangtörténet*. Második, bővített kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó.

- DHA. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Diplomata Hungariae Antiquissima 1*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992.
- DRESKA GÁBOR 2013. A béli monostor Szent László-féle összeírólevele. In: VÁSÁRHELYI ANZELM szerk., *Isten házában, közösségében: bencés monostor ezer éve Bakonybélben*. Bakonybél, Szent Maurícius Monostor. 131–146.
- ERDÉLYI LÁSZLÓ 1903. A bakonybéli apátság Árpád-kori oklevelei. In: ERDÉLYI LÁSZLÓ szerk., *A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története 8. A bakonybéli apátság története 1. Az önállóság kora. 1023–1548*. Budapest, Stephaneum. 219–266.
- ÉRSZEGI GÉZA 1986. Oklevéltan. In: KÁLLAY ISTVÁN szerk., *A történelem segédtudományai*. Budapest, ELTE Bölcsészettudományi Kar. 12–28.
- FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ 1892. *Kálmán király oklevelei*. Értekezések a történeti tudományok köréből 15. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- FNESZ. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára 1–2*. Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.
- FÜGEDI ERIK 1991. Sepelieurunt corpus eius in proprio monasterio: a nemzetségi monostor. *Századok 125*: 35–67.
- GOUTH KÁLMÁN 1936. *Az okleveles bizonyítás kifejlődése Magyarországon*. Budapest. Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza 1–4*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963–1998.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1977. *István király és műve*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- HERVAY F. LEVENTE 2001. A bencések és apátságai története a középkori Magyarországon. Történeti katalógus. In: TAKÁCS IMRE szerk., *Paradisum Plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Pannonhalma, Bencés Főapátság. 461–547.
- HOFFMANN ISTVÁN 2007. *A Tihanyi Alapítólevél mint helynévtörténeti forrás. A régi magyar helynevek vizsgálatának alapkérdései*. Kézirat. Akadémiai doktori értekezés. Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN 2010. Dél-dunántúli helynevek a pécsi püspökség alapítólevelében. In: NÉMETH MIKLÓS–SINKOVICS BALÁZS szerk., *Tanulmányok Szabó József 70. születésnapjára*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék. 77–82.
- HÓMAN BÁLINT 1927. Szent István megkoronázásának időpontja. *Magyar Nyelv 23*: 443–452.
- HORVÁTH MIHÁLY 1878. *A kereszténység első százada Magyarországon*. Budapest, Ráth Mór.
- JAKUBOVICH EMIL–PAIS DEZSŐ 1929. *Ó-magyar olvasókönyv*. Pécs, Danubia.
- KARÁCSONYI JÁNOS 1891. *Szent István király oklevelei és a Szilveszter bulla. Diplomatai tanulmány*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- KENYHERCZ RÓBERT 2016. A középkori oklevelek átírási gyakorlatának nyelvtörténeti vonatkozásai. *Helynévtörténeti Tanulmányok 12*: 7–44.
- KISDI KLÁRA 1999. Szent István király nagyobbik legendája. In: KRISTÓ GYULA szerk., *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely. 269–298.

- KISS LAJOS 1997. Hegynevek a történelmi Magyarországon. *Magyar Nyelv* 93: 154–168.
- KNIEZSA ISTVÁN 1928–1929. A magyar helyesírás a tatárjárásig. *Magyar Nyelv* 24: 188–197, 257–265, 318–327; 25: 27–34.
- KNIEZSA ISTVÁN 1952. *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KOSZTA LÁSZLÓ 1988. A kereszténység kezdetei és az egyházszerzés Magyarországon. In: KRISTÓ GYULA szerk., *Az államalapító*. Budapest, Zrínyi. 153–207.
- KOVÁCS ÉVA 2015. *A Tihanyi összeírás mint helynévtörténeti forrás*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- KRISTÓ GYULA 1986. *Magyarország története 895–1301*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- KRISTÓ GYULA 1994. Pozsonyi Évkönyv. In: KRISTÓ GYULA főszerk., *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 556.
- KRISTÓ GYULA 1999. *A tizenegyedik század története*. Budapest, Pannonica Kiadó.
- MELICH JÁNOS 1931. A veszprémi görög oklevélbeli *πρωτοσυνίκου*. *Magyar Nyelv* 27: 151–154.
- PELCZÉDER KATALIN 2015. A Bakonybéli összeírás nyelvtörténeti forrásértéke. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 11: 55–68.
- PELCZÉDER KATALIN 2017. Kajár birtok helynevei a Bakonybéli összeírásban. *Magyar Nyelv* 113: 210–225.
- SOLYMOSI LÁSZLÓ 1993. Szent István király társadalma. In: V. FODOR ZSUZSA szerk., *Gizella és kora. Felolvasóülések az Árpád-korból 1*. Veszprém, Veszprém megyei jogú város önkormányzata és a Laczkó Dezső Múzeum. 7–17.
- SOLYMOSI LÁSZLÓ 2001. Oklevéltan. In: BERTÉNYI IVÁN szerk., *A történelem segédtudományai*. Budapest, Osiris Kiadó. 153–168.
- SOLYMOSI LÁSZLÓ 2006a. *Írásbeliség és társadalom az Árpád-korban*. Budapest, Argumentum Kiadó.
- SOLYMOSI LÁSZLÓ 2006b. Az írásbeliség fejlődése a Magyar Királyságban a XI–XIII. században. In: OROSZ ISTVÁN–MAZSU JÁNOS–PALLAI LÁSZLÓ–PÓSÁN LÁSZLÓ szerk., *Magyarság és Európa. Tegnap és ma. Tanulmányok az Ady Endre Akadémia 15. évfordulójára*. Debrecen, Ady Endre Akadémiai Alapítvány. 169–194.
- SÖRÖS PONGRÁCZ 1903. A bakonybéli apátság története. Az önállóság kora (1023–1548). In: ERDÉLYI LÁSZLÓ szerk., *A pannonthalmi Szent-Benedek-Rend története 8. A bakonybéli apátság története 1. Az önállóság kora. 1023–1548*. Budapest, Stephaneum.
- SZABÓ DÉNES 1936. A dömösi prépostság adománylevele. *Magyar Nyelv* 32: 54–57, 130–135, 203–206.
- SZABÓ DÉNES 1937. A dömösi prépostság adománylevélenek helyesírása. *Magyar Nyelv* 33: 99–109.
- SZEGFŰ LÁSZLÓ 1988. Szent István-kori epikánk és az oklevelezési gyakorlat. In: KRISTÓ GYULA szerk., *Az államalapító*. Budapest, Zrínyi. 209–229.

- SZENTPÉTERY IMRE 1930/1995. *Magyar oklevéltan*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat. Reprint kiadás: Budapest, Hatágú Síp Alapítvány.
- SZOVÁK KORNÉL 2001. Monachorum pater ac dux. A bencés szerzetesség korai századai Magyarországon. In: TAKÁCS IMRE szerk., *Paradisum Plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Pannonhalma, Bencés Főapátság. 35–47.
- SZŐKE MELINDA 2015. A garamszentbenedeki apátság alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálata. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- SZŐKE MELINDA 2016. A bakonybéli apátság 1037. évi alapítóleveléről. *Helynévtörténeti Tanulmányok 12*: 45–58.
- THOROCZKAY GÁBOR 2009. Szent István okleveleiről. *Századok 143*: 1385–1412.

Estate Names in the Founding Charter of the Bakonybél Abbey

Despite the presence of the date recorded in the text of the Founding Charter of Bakonybél Abbey (1037), the document was not written in the 11th century but only two centuries later. We know this charter today only from the 1330 version created as a result of several waves of copying. There is no doubt, however, despite the absence of the original, authentic source that the Benedictine Abbey of Bakonybél was founded by Stephen I and there are several indications that the donations of the founder were also recorded in writing at the time of foundation. Based on this, we may distinguish between three linguistic levels in the founding charter. The layers from 1) the time of foundation, 2) the century of writing the forged charter, and 3) the era of copying the forged charter.

In my paper I study how our knowledge of orthography and historical phonology may facilitate the determination of the source value of name records in language history using four estate names in the forged founding charter (*Nuul, Pannauad, Cuppan, Poloznuk*).

Keywords: 11th century, forged charters, historical phonology, history of orthography

